

2009/2010 õ.a. keemiaolümpiaadi piirkonnavooru ülesanded

12. klass

1. a) Millised järgnevatest protsessidest on enamasti i) eksotermilised ja millised on enamasti ii) endotermilised?

kondenseerumine, sulamine, põlemine,
kristallivõre lõhkumine, happe/aluse neutraliseerimine

- b) Millistega järgmistest ainetest reageerib: i) HCl vesilahus, ii) NaOH vesilahus, iii) CuCl₂ vesilahus?

Fe, Zn(NO₃)₂, H₃PO₄, K₂CO₃, SiO₂, Al(OH)₃, Xe, AgNO₃, Au, Na₂S

- c) Millistega järgmistest ainetest reageerib CH₃CH₂Br?

CH₃CH(OH)CH₃, CH₃CHO, H₂O, CH₃CH₂COOH,
CH₃NH₂, (CH₃CH₂)₂O, CH₃ONa

- d) Millised toodud ainetest lahustuvad vees hästi?

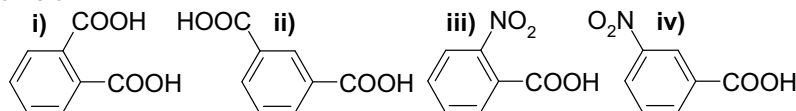
Mg(OH)₂, C₆H₁₄, CH₃CH₂OH, In(NO₃)₃, WO₃, RbOH, Ca₃(PO₄)₂ **12 p**

2. Elektrofiielses asendusreaktsioonis C₆H₅R + CH₃Cl katalüsaatori (AlCl₃) juuresolekul tekivad sõltuvalt asendajast R ainult kindlad asendiisomeerid. Nt kui R on -NH₂ või -CH₃, tekivad eelistatult *orto*- ja *para*-asendatud saadused, kui R on -NO₂ või -COOR, tekib eelistatult *meta*-asendatud produkt.

- a) Kujutage reaktsioonide i) C₆H₅NH₂ + CH₃Cl ja ii) C₆H₅NO₂ + CH₃Cl saadused graafiliselt, kui asendusreaktsioon toimub ainult ühe korra.

KMnO₄ võib oksüdeerida -NH₂ rühma -NO₂-ks ning -CH₃ rühma -COOH-ks.

- b) Pakkuge välja skeemid (2-3 etappi), mille abil saab alustades C₆H₅R ühendist (R võib olla -CH₃, -NH₂ või -NO₂ rühm) sünteesida järgmiseid aineid:

7 p

3. Viis erinevat metalli moodustavad ühe mittemetalliga ühendid molaarmassidega (g/mol): 37,9 (A1), 63,8 (A2), 30,0 (B), 70,0 (C), 84,6 (D) ja 144 (E). Need ühendid reageerivad veega, moodustades kolm erinevat põlevat gaasi: X, Y ja Z.

- a) Kirjutage veega reageerimise reaktsiooni võrrandid:

i) A1 → X, ii) A2 → Y, iii) B → Z, iv) C → X, v) D → Y ja vi) E → Z.

Kirjutage eraldunud gaaside nimetused.

- b) Kirjutage nende gaaside täieliku põlemise reaktsiooni võrrandid. Millises reaktsioonis eraldub kõige rohkem soojust 1 mol gaasi kohta? **13 p**

4. Metaani kloorimine on radikaalne reaktsioon, millel on suur tööstuslik tähtsus. Radikaalide teke algatakse metaani kloorimisel UV-kiirguse või kõrge temperatuuri toimetel.

- a) Kirjutage metaani võimalike halogeenderivaatide (CH_xCl_y) saamise summaarsed reaktsioonivõrrandid, lähtudes kõikidel juhtudel metaanist.

- b) Kirjutage CH₃Cl moodustamise reaktsiooni mehhanism. Üheks kloorimise kõrvalsaaduseks on C₂H₆. Pakkuge välja etapani tekke mehhanism.

- c) Pakkuge välja kloorimissaaduste CH_xCl_y lahutamise meetod. **8 p**

5. Norra lõhe on väärtuslik toiduaine, mis sisaldab südame-veresoonkonnale kasulikke küllastamata ω-rasvhappeid. Rasva hulka kalas ja kalamarjas väljendatakse läbi joodiarvu. Joodiarv on kokkuleppeline suurus, mis näitab grammides 100 g rasvaga ühinenud joodi või joodmonokloriidi (ICI) massi. ICI reageerib rasvadega sarnaselt joodiga.

Kalast eraldatud 123 g rasvale lisati 100 g joodi. Sama kala kalamarjast saadud 47 g rasvale lisati 100 g ICI. Kogu ICI liig muudeti hiljem KI abil joodiks. Reageerimata jäänud jood tiitriti naatriumtiosulfaadiga kasutades indikaatorina tärklis. Kala korral kulus tiitrimiseks 100 cm³ 1,20 M Na₂S₂O₃ lahust, kalamarja korral aga 135 cm³ 0,350 M Na₂S₂O₃ lahust. (1 M = 1 mol/dm³)

- a) Kirjutage toimunud reaktsioonide võrrandid (4 tk). Rasva molekulist joonistage ainult fragment, millega toimub reaktsioon.

- b) Arvutage joodiarv lõhe (väljendatud I₂ kohta) ja tema marja (väljendatud ICI kohta) rasvade jaoks.

- c) Leidke, kas küllastamata rasvhappeid on rohkem kalas või kalamarjas. Selleks arvutage mõlemas eelmises punktis leitud joodiarvud kas ainult I₂ või ainult ICI kohta. **11 p**

6. Ühesuguse kvalitatiivse koostisega soolade A ja B segule Ba(NO₃)₂ lahuse lisamisel moodustub valge sade, kuid nii kollase kui ka punase veresoola lisamisel sinine sade. Soolade A ja B sisalduse määramiseks segus kaaluti 2,000 g segu. Kaalutis hapestati väävelhappega ja seejärel oksüdeeriti reaktsioonisegu kontsentreeritud lämmastikhappega. Pärast oksüdeerimist lisati ammoniaakhüdraati. Saadud sade filtreeriti ja kuumutati kuni püsiva massini (1,016 g).

- a) Kirjutage järgmiste reaktsioonide võrrandid: A + Ba(NO₃)₂ → ...,
A + K₃[Fe(CN)₆] → ..., B + K₄[Fe(CN)₆] → ...,
A + HNO₃ + H₂SO₄ → B + neutraalne oksiid + H₂O, B + NH₃·H₂O → ...

- b) Arvutage soolade A ja B massiprotsendiline sisaldus segus.

- c) Kirjutage keemilise muundumise A + O₂ + H₂O → B + ... reaktsiooni-võrrand. **9 p**